

UOT: 334.021:35

ÜZƏN MƏZƏNNƏ REJİMİ: YENİ İQTİSADİ TARAZLIĞA KEÇİD

*"Dünyada siyasi və iqtisadi gərginliyin davam etməsinə baxmayaraq Azərbaycan inkişaf edir."***İLHAM ƏLİYEV***Azərbaycan Respublikasının Prezidenti*

Dünya iqtisadiyyatında baş verən sonuncu qlobal iqtisadi böhran iri miqyaslı konyuktur dəyişikliklərinə rəvac verməklə, iqtisadi proseslərə yavaşmanın, dövlətlər tərəfindən yürüdülmən iqtisadi siyasət və bu siyasətin alətlər arsenalının müasir qlobal iqtisadi sistemin gerçəklikləri ilə üst-üstə düşmədiyini göstərdi. Qlobal səviyyəni əhatə edəcək universumun yoxluğu hadisə və proseslərin interpretasiyasında ifrat müxtəlifliklər doğurmaqla, onsuz da kifayət qədər problematik olan qlobal situasiyanı daha da mürəkkəbləşdirir. Qlobal inkişaf paradigmasının üzləndiyi bu problemlər öz-özlüyündə ayrı-ayrı ölkələrdə iqtisadi qərarların həyata keçirilməsi effektivliyinə mənfi təsir göstərməklə, milli iqtisadiyyatlarda struktur böhranlarına şərait yaradır ki, bu, qloballaşmanın müasir səviyyəsində böhranların hər hansı ölkə və ya ölkələr qrupu səviyyəsində məhtudlaşmasını mümkünsüz edir.

Qlobal iqtisadiyyatda müşahidə olunan mürəkkəb proseslər, aparıcı mərkəzi bankların son qərarları, dünya enerji daşıyıcıları bazarlarında təklifin artması, iri iqtisadiyyata malik və əsas neft istehlakçıları olan bir sıra inkişaf edən ölkələrdə iqtisadi artımın zəifləməsinə, habelə digər qlobal amillər neftin qiymətinin 2014-cü ilin iyun ayından bəri 3 dəfədən çox aşağı düşməsinə gətirib çıxarmışdır. Bütün bu proseslər qlobal iqtisadiyyata sıx inteqrasiya olunmuş Azərbaycan iqtisadiyyatına da öz təsirini göstərmişdir. Ölkənin xarici ticarət balansının müsbət saldosu və valyuta daxilolmalarının digər mənbələri kəskin azalmışdır. Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankının məlumatına görə uzunmüddətli xarakter daşıyan xarici iqtisadi şokların güclənməsini nəzərə alaraq, tədiyyə balansının tarazlaşdırılması, ölkənin valyuta ehtiyatlarının kritik səviyyədə qorunması, milli iqtisadiyyatın beynəlxalq rəqabət qabiliyyətinin təmin olunması məqsədilə Mərkəzi Bankın İdarə Heyəti 21 dekabr 2015-ci il tarixində üzən məzənnə rejiminə keçilməsi barədə qərar qəbul etmişdir. Bu qərara əsasən manatın məzənnəsi başlıca olaraq valyuta bazarında tələb və təklifin nisbətini müəyyən edən fundamental amillərin təsirinə uyğun olaraq formalaşacaqdır. Mərkəzi Bankın valyuta

bazarında iştirakı isə bu şəraitə uyğun həyata keçiriləcəkdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2015-ci ilin yekunları ilə bağlı çıxışında qeyd etmişdir ki, dünyada siyasi və iqtisadi gərginliyin davam etməsinə baxmayaraq Azərbaycan inkişaf edir: "Lakin neftin qiymətinin aşağı düşməsi Azərbaycanın gəlirlərinin, büdcə xərclərinin azalmasına, milli valyutanın məzənnəsinə təsir edib". Məlumat üçün bildirmək yerinə düşər ki, 1970-2011-ci illər arasında 147 sistemli bank böhranı, 218 valyuta böhranı və 66 borc böhranı baş vermişdir. Bu baxımdan manatın devalvasiyasına həm də bazar iqtisadiyyatının tsiklik inkişafı nöqtəyi-nəzərindən də yanaşmaq lazımdır. Bir məqam da xüsusi vurğulanmalıdır ki, ABŞ dolları son 40 ildə dünya valyutalarına qarşı özünün ən yüksək məzənnəsinə yüksəlmişdir. Təkcə resurs ixrac edən ölkələrin valyutası deyil, həm də avro, yena, Avstraliya dolları, funt-sterlinq və yuan da ABŞ dolları qarşılığında ucuzlaşır.

Son iki il ərzində Azərbaycanla müqayisə oluna biləcək iki postsovet dövləti Rusiya və Qazaxıstanda yerli valyutalar sərbəst dönərli valyutalara nisbətən təxminən 2,2 dəfə dəyər itirmişdir. Azərbaycanda isə bu dövrdə manat 2 dəfə ucuzlaşmışdır. Rusiya və Qazaxıstanda devalvasiya dalğalarının sayı da Azərbaycana nisbətən daha çox olmuşdur. Beləliklə, böyük iqtisadi qüdrətə malik bu ölkələrə nisbətən Azərbaycan manatı daha aşağı volatillik göstərmişdir.

Milli valyutaya ən çox təzyiq göstərən faktorlardan biri də xarici borcun mütləq və nisbi kəmiyyətidir. Azərbaycanın xarici borcu ÜDM-in 20 faizini aşmadığı halda, Qazaxıstan və Rusiyada bu göstərici 50 faizin üzərindədir. Eyni zamanda, həm dövlət, həm də özəl sektorda xarici borcun qaytarılması ilə bağlı Azərbaycanda heç bir gərginlik hiss olunmur. Belə ki, bu vəsaitlərin 8 faizi 10 ilə qədər, 58,6 faizi 10 ildən 20 ilə qədər, 33,4 faizi isə 20 ildən yuxarı müddətə cəlb edilmişdir.

Məsələyə obyektiv nəzəri baxış göstərir ki, ölkəmizdə manatın devalvasiyasını zəruri edən əsas

neftin qiyməti 35 dollardan da aşağıdır. Bu prosesin davam edəcəyi gözlənilməkdədir. Bunun üçün Azərbaycan hökuməti pessimist ssenarini əvvəlcədən hazırlamışdır. Bu ssenari əsasında büdcənin sosial xərcləri digər istiqamətlərdə ixtisarlara edilə bilər. Dövlət büdcəsindən investisiya xərclərinin azaldılması iqtisadiyyatda gərginlik yaranmamasına hesablanır. Çünki azaldılan büdcə investisiyalarını özəl sektorun bu sahədə rolunu artırmaqla kompensasiya etmək mümkünlüyü nəzərə alınır. Bu baxımdan özəl sektorun istər daxili və istərsə də xarici maliyyə mənbələri hesabına investisiyalaşdırılmasına dövlət dəstəyi artırılmalıdır. Sahibkarların daxili mənbələr hesabına investisiyalaşdırılması yalnız və yalnız milli valyuta ilə aparılmalıdır ki, manatın dəyəri və ona olan etimad güclənsin. Bu əsasda ipoteka kreditləşdirilməsinin genişləndirilməsi də mühüm əhəmiyyət kəsb edə bilər.

Dünya neft bazarında gedən proseslər və müxtəlif ölkələrdə iqtisadiyyatın məhdud sektorlardan asılı olmasından irəli gələn mənfi nəticələr iqtisadiyyatın şaxələndirilməsini zəruri edir. Cənab Prezident İlham Əliyev tərəfindən həyata keçirilən uğurlu iqtisadi siyasətin nəticəsi olaraq Azərbaycanda uzun illər ərzində neft gəlirlərindən səmərəli istifadə nəticəsində iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinə imkan verən infrastruktur şəbəkəsi və zəruri iqtisadi-təşkilati şərait yaradılmışdır. Bu mənada infrastrukturun inkişafı üçün əvvəlki illərdə olduğu qədər sərmayə həcminə ehtiyac qalmamışdır. Hazırda neft vergiləri dövlət büdcəsi gəlirlərinin cəmi 11 faizini təşkil edir. Neft Fondunun strateji ehtiyatları isə devalvasiyadan sonra manat hesabı ilə artıb. Bu baxımdan 2016-cı ildə aşağı neft qiymətlərindən irəli gələcək fiskal gərginlik gözlənilir.

Devalvasiyanın sosial sahəyə təsirini minimuma endirmək üçün əhali gəlirlərinin artım tempi ilə inflyasiya arasında birincinin xeyrinə olan üstünlüyü qorumaq zəruri şərtidir. 2015-ci ilin yanvar-noyabr aylarında əhalinin gəlirləri əvvəlki ilin müvafiq

dövrünə nisbətən nominal ifadədə 5,7 faiz artaraq 36,8 milyard manat və ya əhalinin hər nəfərinə orta hesabla 3860,5 manat təşkil etmişdir. Əhalinin hər nəfərinə düşən gəlirlərin artımı istehlak qiymətlərinin bahalaşmasını 0,7 faiz bənd üstələyərək 4,4 faiz olmuşdur. Manatın devalvasiyasından sonra gəlirlərin artımının istehlak qiymətlərinin bahalaşmasından yüksək olmasını təmin etmək üçün müvafiq tədbirlər də həyata keçirilməkdədir.

Prezident İlham Əliyevin müvafiq sərəncamı ilə 2015-ci il 30 dekabr tarixində ünvanlı dövlət sosial yardımını alan ailələrin hər birinə Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü və Yeni il bayramları münasibətilə 50 (əlli) manat məbləğində birdəfəlik yardım verilib. Birdəfəlik yardımın maliyyələşdirilməsi üçün prezidentin ehtiyat fondundan Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinə 5,3 milyon (beş milyon üç yüz min) manat ayrılıb. Bütün bunları mövcud şəraitdə ölkə üzrə sosial proseslərin tənzimlənməsi istiqamətində atılacaq addımların başlanğıcı kimi qiymətləndirmək olar. Bu baxımdan "2015-ci ilin yekunlarına dair" Nazirlər Kabinetinin 10 yanvar 2016-cı il tarixli iclasında daxili bazarda inhisarçı mühitin canlanmasına, hətta yerli istehsal məhsullarının belə süni qiymət artımına yol verilməməsi üçün Ölkə Başçısının dövlət strukturları qarşısında qoyduğu prinsipiial vəzifələr xüsusi əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Manatın üzən məzənnə rejiminə keçidi monetar sahədə reallıqlara adekvat cavab kimi irəliyə atılmış addımlar sistemi olmaqla, qlobal və yerli çağırışlara cavab verən institusional bir islahatdır. Bu islahat addımlarının digər reformativ tədbirlərlə müşayiət edilməsi ölkəmizin iqtisadi inkişafında keyfiyyətə yeni mərhələnin əsasını qoyur. Xüsusilə, idarəetmədə səmərəlilik, şəffaflıq və hesabatlılığın daha da artırılması qeyd edilməlidir. Bu mərhələdə əsas vəzifələr makroiqtisadi sabitliyi saxlamaqla Azərbaycan iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətini qorumaq və sosial əhəngdarlığı təmin etməkdən ibarətdir.

S.V.SALAHOV
i.e.d. professor